

IX Conferència anual de la SCC Girona 1999

La investigació a Catalunya. Presentació de tesis doctorals

Serra d'Or, intel·lectualitat i cultura resistents en el segon franquisme (1959-1977)

Carme Ferré Pavia

Tesi doctoral dirigida pel Dr. Joan Manuel Tresserras.
Departament de Ciències de la Comunicació i Periodisme.
Universitat Autònoma de Barcelona

La tesi doctoral que duu aquest nom va ser defensada el 23 de juny de 1998 a la Facultat de Ciències de la Comunicació de la Universitat Autònoma de Barcelona. El treball, portat a cap per Carme Ferré Pavia, ha estat dirigit per Joan Manuel Tresserras. L'objectiu de la tesi, que ha comptat amb una beca d'investigació de l'Autònoma i és Premi a la Investigació en Comunicació de Masses 1999, era el d'explicar la publicació des d'un punt de vista històric i des de diversos angles: com a mitjà de difusió, com a plataforma cultural i com a punt d'encontre d'una determinada intel·lectualitat antifranquista abans de la transició democràtica.

Aquesta tesi es plantejava com a objectiu prioritari en l'anàlisi de la història de la comunicació social recent, i en la investigació sobre les revistes culturals del país. El cas de *Serra d'Or* era clar que havia estat una de les poques plataformes des d'on dissenyar unes determinades propostes culturals amb una certa normalitat després de la Guerra Civil. Va ser la primera revista en català a eixir amb una difusió quasi normal –és a dir, no en clandestinitat però tampoc legalment– després de la desfeta del 1939 i la immediata repressió. El seu aprofundiment feia preveure facilitats per abastar amb un sol objecte d'estudi, l'evolució de la cultura catalana durant els anys seixanta i els setanta. Pels resultats obtinguts podem dir que així ha estat, i amb escreix, ens sembla.

La intenció de fer una anàlisi de la revista el més completa possible ens va dur a estructurar-la en tres grans blocs: el primer, un estudi del que suposava *Serra d'Or* com a empresa, tant d'entramat intern com de moviment econòmic; el segon, un gran apartat corresponent al buidat de continguts dels articles escollits –de les 17.000 pàgines que suposaven aquests divuit anys hem acabat citant-ne uns 1.300 articles– i finalment una part analítica que vol posar en solfa totes les dades anteriors amb una voluntat interpretativa. Pel que fa a la metodologia, aquesta varietat en el plantejament, també conduïa a una diversitat de mètodes que corresponen més a una disponibilitat de material que a una opció d'escola teòrica. Des del nostre punt de vista, de poques publicacions estudiades es compta amb la informació que hem aconseguit: a més de la revista mateixa, una part de la documentació de circulació interna, balanços, pressupostos, procedència i xifres de subscripció, correspondència, actes de reunions, informes, egodocuments, material censurat i altres textos, alguns dels quals consten en el segon volum de la tesi, l'apèndix documental.

A la primera part, les dades internes aconseguides van permetre l'estudi des del punt de vista comptable. A més de l'anàlisi documental i el recurs a la història oral, en determinades parts també es va optar per un tractament de tipus estadístic, com en el cas de la publicitat. Ens servia tot allò que pogué dibuixar el que suposava *Serra d'Or* com a empresa, tant per als qui la feien com per als lectors; a més de les dificultats de re-

cepció en l'època de la censura i posteriorment, sense censura prèvia, però amb multes i expedients més imprevisibles. A la segona part, i sota un criteri raonat però personal, triàvem quins eren, al nostre parer, els continguts més destacables del que ens permetia dissenyar, a grans trets, les característiques fonamentals del paper que va jugar *Serra d'Or* en aquells seus primers 18 anys. Evidentment, el volum de la informació que suposava –211 números i milers d'articles–, imposava que s'acabés fent una selecció. Tot i això, hi han entrat moltes coses: els continguts literaris, tant de creació com de divulgació, i la crítica; els articles d'opinió, els reportatges de tipus social, les entrevistes; les seccions d'art, arquitectura i arts plàstiques; el teatre, la música, el cinema; i encara, les cartes al director, els editorials, els números especials i les portades.

Pel que fa a la tercera part, combina el coneixement de les dues anteriors, que funciona com un fora de camp cinematogràfic, amb una interpretació en clau d'assaig prèvia a les conclusions finals. Organitzada en nou epígrafs, sense notes a peu de pàgina, intenta fer un compendi de les reflexions a les quals pot portar l'estudi de la revista. Primerament, quines són les condicions històriques que fan néixer la publicació i esdevenir un referent dins la cultura catalana dels anys seixanta i setanta; i destacar sobretot quin és el paper que juga la revista, quin s'atorga de manera explícita i quin li confereixen els seus col·laboradors i lectors. Una altra de les tasques remarcables exercida des de *Serra d'Or* és la de confeccionar un cànon literari estricte i consensuat, quan la literatura funciona com a fetitxe i objectiu principal d'atenció de la publicació. No només en l'àmbit literari s'exerceix un liderat cultural, també en altres camps, com el de la historiografia, el cinema, el teatre o les arts plàstiques s'intenta reconstruir una tradició amb els elements oblidats i silenciats, o bé construir-ne una de nova i homologable. Destaquen els intents per a catalanitzar tots els àmbits de la vida des de la tradició, però amb una voluntat modernitzadora, des del cosmopolitisme i parant atenció a les avantguardes d'abans de la Guerra Civil.

Tot i que *a priori* la revista ens pogués semblar marcada per una ideologia conservadora o únicament militant en l'àmbit de l'Església, la veritat és que en aquells moments va amarar en el si de les propostes de tipus cultural, una essència del que s'anomenava el realisme social: poesia social, arquitectura social... També en les arts plàstiques, l'economia o la música es defensava una producció que respongués a la realitat i als interessos de la col·lectivitat. Aquesta rellevància de les propostes de l'esquerra molestava a uns i sorprenia positivament uns altres: en tots cas des del punt de vista de qui la promovia es buscava l'equilibri polític perquè tothom s'hi pogués sentir representat. Si la dreta i l'esquerra podien tenir un lloc diferenciat a les pàgines de *Serra d'Or*, el que no varia és la coincidència en un ideari nacional català, basat en la idea de Països Catalans, una formulació que aconsegueix una opinió favorable i més

difosa. La revista exercia amb fermesa la seva voluntat de representar i presentar tot el territori dels Països Catalans, per altra banda, allà on es troba el seu públic natural: sobretot amb les portades i els dossiers especials, la publicació que construeix un escenari pancatalanista.

Per bé que la idea de país s'articula al voltant de la llengua, comencen a aparèixer propostes que volen donar unes altres bases per a aquesta mateixa idea de país: les de tipus socioeconòmic, per exemple, suposen tota una novetat. La idea d'uns Països Catalans dins una Europa de les nacions, amb la capitalitat d'una Barcelona forta i ordenada, mediterrània, pluriètnica i atenta al medi ambient. L'herència de les tendències dels anys vint i trenta, i per tant, del que era un intent de disseny de la modernitat, passa per *Serra d'Or*. En ella conviuen tres generacions i voluntats polítiques diferents, en una situació plena de limitacions: la vigilància extrema i la censura; la intenció de fer un producte que acontentés tothom, perquè havia de suplir la mancança d'altres publicacions en català; la dificultat de fer conviure una cultura que es considerava quasi morta amb l'assentament dels mitjans de masses, que en aquells moments representen el braç més llarg de l'oficialitat repressora.

Les conclusions del treball s'organitzen en cinc grans camps, on destaquen algunes idees bàsiques i recurrents a l'hora de valorar els anys estudiats de *Serra d'Or*. L'origen, les limitacions i la consciència del producte que s'oferia confereixen a la revista unes característiques úniques en el panorama de la premsa catalana contemporània. Malgrat el difícil equilibri intern, *Serra d'Or* vol ser un inventari de la cultura catalana, de manera conscient i amb un aire de transcendentalitat, fa un producte de qualitat i d'alta cultura que aposta per l'opció culturalista i intenta ser un substitut de totes les publicacions possibles. Com a testimoni del seu temps, *Serra d'Or* és un bon observatori des d'on ataüllar les novetats ideològiques de l'època. S'hi detecta un projecte nacional de transformació del país, que pretén edificar una tradició des d'una sensibilitat cristiana i d'esquerres. L'interès de la investigació és veure com es poden assentar les bases d'una cultura des de l'oficiositat i amb la limitació de la persecució a la qual tot progrés era sotmès. Des de *Serra d'Or* es trenca el tòpic que enfrontava catalanisme i progressisme, i l'avantguarda s'oferix com a producció de discurs catalanista. La revista se'ns presenta com la publicació més important dels anys seixanta, com a eina vertebradora de la recuperació dels valors de catalanitat.

Serra d'Or va ser una plataforma pública dels nuclis de la clandestinitat i com a escola de convivència ha influït culturalment i política en la construcció de la Catalunya democràtica. Fins a finals dels seixanta representa la revista de la unitat. Com a plataforma de debat significa un simulacre de llibertat d'una pluralitat política que encara no existia. A més de substituir les altres publicacions possibles, exerceix una sobirania cultural en les seves tasques de representació, organització, programa-

ció i proposta de modernització i experimentació metodològica i teòrica. Evidentment, aquestes apostes trencadores no són generalitzades, sinó que estan marcades per personalitats fortes, que lideren intents de canvi. Malgrat la constatació que els referents culturals continuen sent de caràcter literari, patriarcal i tradicional, són els continguts que quaranta anys després destaquen aquells que han imposat el seu pes en la valoració final.

En la voluntat d'organització d'un país es barregen les referències més icòniques amb altres veritables manifestos culturals. Paradoxalment, tot acaba formant part d'un cúmul amb un sentit propi, identificable i mitjanament homogeni. *Serra d'Or* va voler ser testimoni del seu temps i acollir de manera plural tot el que podia conformar una tradició catalana en un sentit canònic, amb referents propis i autogenerats. El temps ha fet el seu paper garbellador: el 1959, a vint anys del final de la guerra, algú va gosar fer una revista en català sense demanar permís. Ara, a quaranta anys d'aquest natalici, hem volgut veure què va suposar exactament aquest projecte fins a la seva majoria d'edat. El 1977 uns altres aires van començar a bufar i el que actuava com a plataforma intel·lectual i política, amb un cert sentit d'oficialitat substitutòria, es va fer innecessari.